

Степаненко С.В.

к.е.н., професор

ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

НОВІ ПІДХОДИ ДО СТРУКТУРУВАННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Пошук оптимальної структури національної економіки України є одним із стратегічних напрямків забезпечення її ефективності. Наукове обґрунтування структур ринкової економічної системи також відкриває можливості для організації економічної освіти та наукової діяльності за напрямками та спеціальностями, що відображають реальний стан економіки, орієнтовані на дійсні сфери її функціонування. Актуальність дослідження нових підходів до структуризації ринкової економіки України має як теоретико-пізнавальне, так і практичне значення.

Структура (*лат.* — будова, розміщення, порядок) є поняттям, що характеризує системні об'єкти пізнання. Воно дано для розкриття способу збереження властивостей системи в умовах її безперервного розвитку та змін зовнішнього середовища існування. Як структуру прийнято розуміти спосіб організації системи шляхом формування та відтворення істотних стійких зв'язків, що пов'язують компоненти системи в цілісність. Центральну роль у характеристиці структури відіграють не властивості її складових, а зв'язки. Дослідження структур сучасних ринкових систем передбачає розкриття саме особливостей сукупності зв'язків цілісних систем.

У вітчизняній навчальній і науковій літературі домінуюче положення займають структури, обґрунтовані класичною економічною теорією. Серед них слід назвати поділ суспільного виробництва на фази виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ; виокремлення I та II підрозділів процесу відтворення суспільного виробництва; галузями суспільного виробництва та об'єднання галузей промислового виробництва у групу А та групу Б. Зазначені напрямки структуризації суспільного виробництва мали наукове та практичне значення для організації соціалістичної економіки.

Науковим обґрунтуванням по фазній структури суспільного виробництва є причинно-наслідкові зв'язки що відображають часове співвідношення між окремими фазами та послідовність їх прохро-

дження. Ці зв'язки мають детерміністський (лат. – визначений, обмежений) характер та вказують на обумовленість кожної фази тою, що їй передує. Даний тип зв'язків притаманний ізольованим (не системним) об'єктам, а тому структурам таких об'єктів пізнання притаманний високий рівень абстрактності.

Нові підходи до структуризації господарської сфери суспільства викликані необхідністю урахування всієї сукупності стійких істотних зв'язків що пов'язують її складові. Структуризація реально існуючих ринкових систем передбачає урахування наступного. По-перше, сучасна економічна наука розглядає господарську сферу суспільства не як суспільне виробництво, а як ринкову економічну систему. В понятті «суспільне виробництво» реалізується матеріалістичний підхід [1, с. 17] до пізнання економічного життя суспільства, обмежується виключно матеріальним виробництвом, ураховується лише так звана продуктивна праця індивідів. Тому в обґрунтованій Марксом по фазній структуризації знайшли своє відображення різні стадії матеріального виробництва, рух створених матеріальних благ від виробництва до їх споживання. В той же час залишаються поза увагою постійно зростаюче нематеріальне виробництво.

По-друге, виникає необхідність зняття іншого обмеження структуризації - урахування діяльності лише однотипних «індивідів що виробляють» матеріальна блага, коли реалізується принцип методологічного індивідуалізму. В реальній економіці діють різні економічні суб'єкти які мають різний статус, а їх зв'язки суттєво відрізняються за характером, спрямованістю та формами. До описаних класичною економічною теорією детерміністських причинно-наслідкових зв'язків додаються прямі та зворотні, ієрархічні та мережеві, вертикальні та горизонтальні, вірогідні й стохастичні, лінійні та нелінійні зв'язки. Цілісність економічної системи забезпечується взаємодією різних економічних суб'єктів шляхом реалізації всієї сукупності зв'язків що їх поєднують в процесі економічної діяльності. Основою структуризації ринкової економічної системи виступають напрямки та форми взаємодії економічних суб'єктів, детерміністична причинність збагачується іншими зв'язками та виступає уже як взаємодія.

По-третє, нагальним стає використання в наукових дослідженнях та практиці господарювання поняття «ринкова економічна система», яке більш точно, порівняно з поняттям «суспільне виробницт-

во», відображає реалії сучасної економічної сфери суспільства. Ключовою ознакою ринкової економічної системи є взаємодія економічних суб'єктів що проявляється в економічних операціях якими представлена їх діяльність. Економічна взаємодія розглядається окремими авторами в якості наукового предмету пізнання ринкової економічної системи так як вона повніше відображає реальні зв'язки, порівняно з детерміністською причинністю. Англійський вчений Чарльз Ліндблом розглядає ринкову систему як «систему координації людських дій що включає в себе все суспільство та здійснюється не через вказівки центру, а шляхом взаємодії у формі ринкових операцій» [2, с. 15–17].

Серед можливих структур ринкової економічної системи особливе місце займають суб'єктна та функціональна структури. Суб'єктна структура відображає склад суб'єктів ринкової економіки та характеризує особливість їх статусу. В системі національного рахівництва вона представлена сукупністю інституціональних одиниць що ведуть економічну діяльність. Їх перелік включає в себе: фізичні особи, домогосподарства (як об'єднання фізичних осіб), фінансові корпорації, не фінансові корпорації, органи державного управління. Важливо підкреслити що до ринкової економічної системи входять як економічні суб'єкти що діють на ринкових засадах, так і суб'єкти – не ринкові виробники.

Функціональна структура відображає наявність в ринковій економічній системі функціональних підсистем які взаємно доповнюють одна одну і тим самим забезпечують її цілісність. В системі національного рахівництва для характеристики функціональної структури ринкової економічної системи використовується поняття «інституціональні сектори». Перелік таких секторів включає в себе: сектор не фінансових корпорацій, сектор фінансових корпорацій, сектор державного управління, сектор домашніх господарств, сектор некомерційних організацій що обслуговують домашні господарства.

В основі функціональної структури ринкової економічної системи лежать функціональні зв'язки та реалізація їх шляхом проведення економічних операцій (взаємодії). Для розкриття природи функціональних зв'язків необхідно звернутися до обґрунтованого Лейбніцем поняття функції яке характеризує зв'язок цілого (незалежної змінної) та його частини (залежною змінною). З боку складової частини даний зв'язок полягає у необхідності реалізації зовні зада-

ної, з боку системи, цілі. Класифікація цілей, виконання яких покладеться на структурні частини ринкової системи, виступає передумовою для встановлення її функціональної структури.

Такі цілі вперше визначив Арістотель назвавши їх кінцевими цілями що забезпечують цілісність об'єктів в умовах їх постійних змін. Він встановив існування чотирьох кінцевих причин цілісності об'єктів що отримали назви матеріальної, формальної (сутнісної), рушійної (діючої) та цільової [3, с.87–89].

Під дією названих кінцевих причин формуються певні структурні складові що покликані досягти задані системою цілі шляхом реалізації відповідних функціональних зв'язків. Важливо підкреслити що у функціональних зв'язках інтегруються прямі та зворотні зв'язки між ринковою системою та її функціональними підсистемами, детерміністські зв'язки обумовлені залежності частини від цілого, не лінійні та стохастичні зв'язки.

Ідея кінцевих причин цілісності складних об'єктів широко використовувалась впродовж багатьох століть. На важливість її застосування в сучасному суспільствознавстві наголошував І. Валлерстайн, коли писав: «Ми швидко забули про кінцеві причини. Арістотель був не таким простим. Так, ми повинні мати на увазі рушійні причини, але не повинні випускати з поля зору і кінцеві причини» [4, С. 331]. Американський соціолог Т.Парсонс успішно використав даний підхід для структурування сучасного суспільства що дозволило йому обґрунтувати наявність в суспільній системі політичної, соціальної, економічної та духовно-культурної систем.

Застосування зазначеного підходу для структуризації ринкової економічної системи дозволяє встановити у її складі виробничої, соціально-економічної, економіко-політичної та грошово-кредитної функціональних підсистем. Кожна з них виникає під дією однієї із кінцевих причин цілісності ринкової системи та призначена для реалізації відповідної функції. В своїй єдності вони забезпечують збереження та відтворення ринкової економічної системи як цілісності і тим самим створюють можливості для виконання нею своєї місії – виробництво та споживання благ, необхідних для задоволення економічних потреб індивідів та суспільства в цілому.

Останнім часом все більшу роль в організації ринкової економічної системи почала відігравати структура ринків. Необхідність її дослідження обґрунтував Нобелівський лауреат з економіки, французький

зький вчений Моріс Але. Він встановив що в сучасній економіці ринкова взаємодія економічних суб'єктів набуває форми контрактної взаємодії, а ринкові ціни замінюються контрактними цінами. Це дозволило йому дійти висновку що ринкова економічна система набуває нової якості та переростає у економіку ринків. Відповідно, стає актуальним визначення структури ринків. Вітчизняні вчені в структурі ринків виділяють ринок праці, фінансові ринки, ринок товарів та послуг, ринок інформаційних послуг, зовнішньоекономічні ринки тощо [5]. Даний напрямок структуризації економічної системи потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. *Карл Маркс* у своїй знаменитій праці «Введення» підкреслював що «Предмет дослідження – це перш за все матеріальне виробництво». Маркс К. Економічні рукописи 1857–1859 років. Маркс К. Енгельс Ф. Твори. – 2-ге вид. – Т.46. – Ч. 1. – С.17.
2. *Линдблом Ч.* Рыночная система: Что это такое, как она работает и что с ней делать. [Текст] / пер. с англ., М.: Издательский дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010., с. 15–17.
3. *Аристотель* Сочинения. В 4-х т. Перевод. Вступ. статья и примеч. И.Д.Рожанський – М.: Мысль, 1981. – Т. 3.с. – 613, с. 87–89.
4. *Валлерстайн И.* Конец знакомого мира [Текст]: Социология XXI века / Иммануил Валлерстайн; перевод с англ. под ред. В.И.Иноземцева. – М.: Логос, 2004. – С. 331.
5. Статистика ринків. За заг. ред. І.Г.Манцурова. – К.: КНЕУ, 2010.
6. *Парсонс, Т.* Система современных обществ [Текст] / Толкотт Парсонс ; перевод с англ. Л.А. Седова и А.Д. Ковалева ; под ред. М.С. Ковалевой. – М. : Аспект Пресс, 1997.

Поручник А.М.

д.е.н., професор

ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ НОВОГО МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ

Глобалізаційні виклики XXI ст. об'єктивно обумовили формування нового міжнародного порядку як кардинальної перебудови